

NASTAVNO-NAUČNOM VEĆU FILOZOFSKOG FAKULTETA UNIVERZITETA U BEOGRADU

Na sednici Nastavno-naučnog veća Filozofskog fakulteta u Beogradu održanoj 29.09. 2015. godine, imenovana je Komisija za ocenu doktorske disertacije kandidata MAŠE PAVLOVIĆ pod nazivom „AFFEKAT KAO MODERATOR PREDIKTIVNE VALIDNOSTI IMPLICITNIH I EKSPLICITNIH MERA STAVOVA”. Komisija je pregledala doktorsku disertaciju i podnosi sledeći :

REFERAT O ZAVRŠENOJ DOKTORSKOJ DISERTACIJI

Osnovni podaci o kandidatkinji i disertaciji

Maša Pavlović je rođena 04. 05. 1985. godine u Beogradu. Diplomirala je 2009. godine na Odeljenju za psihologiju Filozofskog fakulteta sa prosečnom ocenom 9.43 (10 na diplomskom radu). Tokom osnovnih studija bila je i stipendista Republičke fondacije za razvoj naučnog i umetničkog podmlatka, Skupštine grada Beograda, Ministarstva nauke i prosvete i EFG Eurobank Fonda. Za postignute rezultate nagrađena je Godišnjom nagradom za najboljeg studenta Filozofskog fakulteta sa Odeljenja za psihologiju, a njen diplomski rad bio je u užem izboru za nagradu Fonda Katarina Marić. Februara 2010. upisala je doktorske studije na Odeljenju za psihologiju i ostvarila prosečnu ocenu tokom studija 9.67. Kao doktorand bila je stipendista Fondacije „Profesor Borislav Lorenc“ koja joj je omogućila studijski boravak i saradnju sa Univerzitetom u Saarlandu, Nemačka.

Mašino interesovanje za naučno-istraživački rad počelo je kada je kao učenica srednje škole bila polaznik seminara Istraživačke Stanice Petnica (ISP). Nakon što je upisala fakultet Maša je nastavila svoj angažman u ISP najpre kao mlađi, zatim kao stručni saradnik na seminarima psihologije. Od maja 2010. godine Maša je zaposlena kao istraživač-pripravnik, a potom i kao istraživač-saradnik na Filozofskom fakultetu u Beogradu. U tom periodu angažovana je i kao saradnik u nastavi na predmetima Psihometrija i Principi psihološkog testiranja. Uz to, Maša učestvuje na dva velika međunarodna projekta: član je virtualne laboratorije „Projekat Implicitno“ osnovane na Harvard Univerzitetu

(<https://implicit.harvard.edu/implicit/serbia/background/thescientists.html>), i istraživač na projektu koji se bavi istraživanjem kompleksnosti socijalnog identiteta koju finansira Švajcarska agencija za razvoj i saradnju (<http://www.sibyouth.org/en/research-team>).

Dosadašnji naučno istraživački rad Maše Pavlović rezultirao je objavljivanjem pet naučnih radova, od kojih su četiri objavljena u časopisima sa SSCI i jedan u časopisu sa ERIH liste. Takođe, učestvovala je na naučnim skupovima sa dvadeset i dva saopštenja od kojih su dva objavljena u celini.

Disertacija Maše Pavlović, „Afekat kao moderator prediktivne validnosti implicitnih i eksplicitnih mera stavova“ napisana je na ukupno 231 strani sa literaturom i prilogima. Korišćena literatura sadrži 254 referenci, od kojih je većinu čine savremeni istraživački radovi objavljeni u relevantnim naučnim časopisima u oblasti. Tekst bez priloga sadrži i 59 preglednih tabela podataka, 13 grafikona i 8 slika. U prilogu, koji je dat na 34 strane, tabelarno i pomoću grafikona su prikazani rezultati dodatnih statističkih analiza, kao i instrumenti i stimulusi korišćeni u sprovedenim ogledima.

Predmet i cilj disertacije

Polazeći od akumiranih rezultata studija koje svedoče o ulozi afekta u socijalnom suđenju i ponašanju, kao i studija o vezi između trošenja ego-resursa, afekta i samo-regulacije, Maša Pavlović je u svojoj disertaciji planirala da dalje istraži na koji način afekat oblikuje vezu između implicitnih/eksplicitnih stavova i referentnih oblika socijalnog suđenja i ponašanja. Dosadašnja istraživanja su mahom prilazila navedenim fenomenima izučavajući direktan odnos afekta i socijalnog suđenja i ponašanja, ne uzimajući u obzir stav kao jedan od ključnih konstrukata u domenu predikcije ponašanja. Ponašanja koja su u istraživanju eksperimentalno registrovana su (1) nutritivni izbori (zdrava ili nezdrava ishrana), (2) zavisnosti (pušenje), i (3) socijalna diskriminacija starijih osoba (*eng.* ageism). Prva oblast je izabrana po uzoru na seminalno istraživanje Holanda i saradnika (2012) u pokušaju da se repliciraju rezultati ove studije. U želji da se ispita moderatorska ulogu afekta i u do sada neistraženim oblastima, i generalizuju dobijeni obrasci povezanosti, odabran još jedan domen autodestruktivnog ponašanja (pušenje), kao i domen destruktivnog ponašanja usmerenog ka drugima (socijalne diskriminacije prema starijima). Sva ova ponašanja odlikuju nizak stepen samo-kontrole, kao i podložnost uticaju afekta, kako bi imalo smisla pretpostaviti i ispitati ulogu afekta kao moderatora prediktivne

validnosti implicitnih i eksplicitnih stavova. Prediktivna validnost implicitnih mera u domenu predrasuda predmet je naučnih kontroverzi poslednjih godina (npr. Greenwald et al., 2009; Oswald et al., 2013). Pored toga u pitanju je oblast koju odlikuje najmanji stepen korespondencije između implicitnih i eksplicitnih mera, kao i inferiornost eksplicitnih mera u predviđanju ponašanja, pa je tu naročito imalo smisla pretpostaviti i ispitati ulogu moderatora.

(1) Glavni cilj istraživanja bilo je testiranje *moderatorske uloge afekta u prediktivnoj validnosti implicitnih i eksplicitnih mera za različite stavove* (stav prema zdravoj ishrani, stav prema pušenju i stav prema starijim osobama). U okviru ovog cilja testirane su tri konkurentske pretpostavke o tome koji će stavovi (implicitni ili eksplicitni) u kom afektu (pozitivnom ili negativnom) bolje predviđati ponašanje.

(2) Drugi cilj istraživanja obuhvatio je ispitivanje *glavnih efekata afekta na različite oblike suđenja, mišljenja i ponašanja*. Postavljene su konkurentske hipoteze o vezi pozitivnog/negativnog afekta i povećane učestalosti različitih oblika destruktivnih ponašanja.

(3) Dodatni cilj istraživanja je bio utvrditi *da li implicitni i eksplicitni stavovi imaju međusobno nezavisan doprinos u predviđanju ponašanja i suđenja* u ovim domenima ili predikcija različitih kriterijuma zavisi od interakcije ovih dvaju tipa mera, bez obzira na tip afekta. Pored toga, autorka je proveravala da li implicitne i eksplicitne mere stavova pokazuju iste ili različite obrasce povezanosti sa različitim kriterijumima u različitim domenima. Polazišna osnova pri realizaciji ovog cilja nam je bila klasifikacija različitih modela predikcije ponašanja na osnovu implicitnih i eksplicitnih mera koju su ponudili Perudini i saradnici (Peruggini et al., 2010).

Kako bi proverila postavljene hipoteze, autorka je osmislila seriju ogleda koje je sprovela u dve faze. U prvoj prikuplja podatke o implicitnim i eksplicitnim stavovima ispitanika u odgovarajućem domenu, a u drugoj meri afekat i ponašanje ispitanika (konzumaciju zdrave ili nezdrave hrane, broj popušanih cigareta i sklonost diskriminaciji starijih osoba).

Kratak opis sadržaja disertacije

Doktorska disertacija „Afekat kao moderator prediktivne validnosti implicitnih i eksplicitnih mera stavova“ sastoji se od devet većih celina.

Uvod obuhvata sedam poglavlja u kojima kandidatkinja pedantno definiše pojmove i sistematizuje dosadašnje empirijske rezultate u nekoliko velikih oblasti: (1) stavova, baveći se posebno odnosom implicitnih i eksplicitnih stavova (2) afekta, (3) ulogom stavova i afekata u predviđanju socijalnog suđenja i ponašanja. Ovako obuhvatan pristup omogućava joj da izvede originalne pretpostavke o mogućem uticaju afekta na prediktivnu validnost implicitnih i eksplicitnih stavova.

U posebnom odeljku *Problem, ciljevi i hipoteze istraživanja* detaljno su opisani i šematski ilustrovani predmet, glavni i sporedni ciljevi disertacije kao i hipoteze koje su postavljene u okviru ciljeva. Posebno treba pohvaliti nepristrasnost i jasnoću u formulaciji i obrazloženju hipoteza.

Nakon postavljanja predmeta, cilja i hipoteza, prikazani su redom ogledi sprovedeni u različitim domenima ponašanja: (1) nezdrava ishrana (*Ogled 1*) (2) konzumacija duvana (*Ogled 2*) i (3) socijalna diskriminacija starijih osoba (*Ogled 3*), svaki u okviru zasebnog poglavlja. Svako od navedenih poglavlja sadrži tri celine: (1) *Metod* (2) *Rezultati* i (3) *Diskusija rezultata*. U okviru *Metoda* je dat detaljan opis primenjenih implicitnih tehnika merenja stavova kao i korišćenih upitnika i skala. Deo primenjenih instrumenata je dizajniran za potrebe disertacije (dnevnik konzumacije duvana, instrument koji meri osetljivost na diskriminaciju starijih osoba, itd) pa su opisane sve faze njihove konstrukcije. Isto tako, imajući u vidu da je adekvatan izbor stimulusa jedna od ključnih faza koja utiče na validnost implicitnih tehnika, autorka je dala iscrpan prikaz pripremnih faza na osnovu čijih rezultata su birani stimulusi. Procedure su ovako detaljno dokumentovane sa namerom da se budućim istraživačima olakša eventualna replikacija ogleda, i sadrže niz originalnih metodoloških i proceduralnih rešenja. U odeljku *Rezultati u okviru svakog ogleda* najpre je dat pregled vrednosti i pojedinih metrijskih karakteristika implicitnih, a potom i eksplicitnih stavova u odgovarajućem domenu, nakon čega je diskutovan

njihov odnos. U narednoj podcelini istog odeljka, autorka je prikazala uspešnost manipulacije afektom u odgovarajućem ogledu (*Ogled 1* i *Ogled 3*), odnosno prosečne vrednosti afektivnih stanja ispitanika (*Ogled 2*), a potom se bavila i uspešnošću postupka randomizacije ispitanika u okviru različitih eksperimentalnih (*Ogled 1*) i kontrolne grupe (*Ogled 3*). Nakon detaljnog opisa rezultata koji se tiču kriterijuma koji su u svakom od oglada korišćeni za evaluaciju prediktivne validnosti različitih mera stavova, slede delovi teksta koji se odnose na glavne ciljeve istraživanja: glavni efekat afekta na različita ponašanja, moderaciju afekta i generalne obrasce prediktivne validnosti implicitnih i eksplicitnih mera stavova u različitim ispitanim domenima. Autorka analizira podatke koristeći sofisticirane statističke tehnike, ali ih tretira kao oruđe koje pomaže u interpretaciji a ne kao cilj za sebe. U *Diskusiji rezultata* pojedinačnih oglada autorka dovodi u vezu dobijene nalaze sa rezultatima prethodnih istraživanja i nudi objašnjenja za registrovana odstupanja od očekivanih obrazaca.

Opšta diskusija rezultata započeta je rezimeom glavnih rezultata u vidu narativnog i vizuelnog prikaza, što je doprinelo jasnijem sagledavanju međusobne povezanosti studija i generalizaciji nalaza. Nakon toga, sledi znalački osmišljena diskusija u kojoj autorka, oslanjajući se na postojeće teorije o ulozi afekta u socijalnoj kogniciji, u okviru pet poglavlja diskutuje značenje i implikacije, kao i sličnosti i razlike u utvrđenim obrascima rezultata u različitim domenima stavova i ponašanja. Posebna pažnja posvećena je konkretnim predlozima tema i metodoloških unapređenja narednih istraživanja koja bi nas približila razumevanju složene prirode povezanosti stavova kao trajne evaluacije našeg okruženja, afekata kao promenljivog stanja i ponašanja kao direktne interakcije sa tim okruženjem.

Zaključak je dat jezgrovito; istaknuti su glavni nalazi i doprinosi rada, razlike u direktnom efektu afekta na ponašanja u različitim domenima, kao i u obrascima povezanosti različitih mera stavova i ponašanja. Autorka zaključuje da se utvrđeni rezultati najpre mogu tumačiti u kontekstu teorija koji ističu regulaciju afekta kao važnu odrednicu odnosa afekta i kognicije (i posledično ponašanja), i to ako se uvede dodatna pretpostavka da stav igra važnu ulogu u određivanju koje će ponašanje za određenu individuu imati regulatornu funkciju a koje ne. Donekle pojednostavljeno, kako bi izašli na kraj sa tugom ili afektom jakog intenziteta ljudi su skloni da rade ono što vole, tj. da ne rade ono što ne vole.

Osmi i deveti deo disertacije čine spisak *korišćene literature i prilozi*.

Ostvareni rezultati i naučni doprinos disertacije

Glavni teorijski doprinos ovog istraživanja ogleda se u povezivanju prediktivne validnosti različitih mera stavova sa ulogom afekta u socijalnoj kogniciji, problemima koji su do sada izučavani u potpuno nepovezanim istraživačkim linijama. Otvaranje novih pitanja koja se tiču valjanosti IAT mere, kao i uloge intenziteta afekta u određivanju pojedinih ponašanja, takođe predstavljaju neke od važnih konsekvenci ovog rada. Pored toga, u radu je razvijen i valdiran niz tehnika za merenje ponašanja u vrlo različitim domenima, kao i eksperimentalnih procedura za izazivanje i merenje afektivnih stanja. Kandidatkinja uspeva da sintetiše i kritički prikaze dosadašnje nalaze u oblasti, osmisli i sprovede niz vrlo zahtevnih eksperimenata kojim se proveravaju kritične hipoteze, rezultate kompetentno analizira i nepristrasno diskutuje, ostvarujući u potpunosti sve ciljeve date u nacrtu disertacije.

Zaključak

Imajući sve izneto u vidu, Komisija predlaže Nastavno-naučnom veću Filozofskog fakulteta da prihvati našu pozitivnu ocenu i kandidatkinji Maši Pavlović odobri javnu odbranu doktorske disertacije: „Afekat kao moderator prediktivne validnosti implicitnih i eksplicitnih mera stavova“.

U Beogradu, 19.10.2015.

Komisija:

dr Jovan Mirić (mentor), redovni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Iris Žeželj, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Slobodan Marković, vanredni profesor
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu

dr Oliver Tošković, docent
Filozofski fakultet, Univerzitet u Beogradu